

Markó Csaba

KATOLICIZMUS ÉS POLITIKA A HORTHY-KORSZAK ELEJÉN PROHÁSZKA OTTOKÁR ÉS A „KERESZTÉNY KURZUS”

Az első világháború és az azt követő forradalmak alatt a katolikus egyház helyzete jelentős mértékben módosult. A változások nemcsak Magyarországon, de Európában és az egész világon éreztették hatásukat. Az egyháznak le kellett számolnia a régmúlt idők hibás berögződéseivel és merőben új utakat kellett keresnie. Ehhez tartozott az a felismerés is, hogy az egyháznak felelősséget kell vállalnia az állam életében, és tevékenyen részt kell venniük társadalomformáló erőként a megváltozott világ új kihívásainak alakításában. A katolikus egyház berkeiben is egyre többen felismerték, hogy a szociális kérdést nem lehet pusztán jótekonnykodással az asztal alá söpörni, hanem ennél jóval összetettebb feladatról van szó. Az öntudatra ébredésnek ezen kívül létezett egy másik iránya is. A vallásos meggyőződés, a lelkiség erősödése vált jellemzővé az adott időszakban, amely azzal a pozitív hatással járt, hogy az egyházi élet mindenütt fellendült. A magyar katolicizmus olyan emberek és tanítók nyomán jutott el a megújulásig, mint Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, Bangha Béla jezsuita páter, vagy éppen Glattfelder Gyula szeged-csanádi püspök. Mindez azt eredményezte, hogy a magyar katolikus egyház olyan tekintélynek örvendett és olyan cselekvési szabadsággal rendelkezett, amely Európában egyedülállónak volt tekinthető.¹

A kezdetektől fogva látszott, hogy a magyar katolikus egyház jelentős szerepet fog játszani a kibontakozó új rendszer megszilárdításában. Pozícióját erősítette, hogy a területi veszteségek következtében az ország felekezeti viszonyai is megváltoztak. A csonka országban tovább növekedett a katolikusok számaránya, miközben szinte jelentéktelenné vált a görögkeleti és az erdélyi magyarságra támaszkodó unitárius egyház. Annak ellenére, hogy Horthy Miklós és a korszak több miniszterelnöke is református felekezetű volt, a bevett vallások közül a két világháború között a katolikus egyháznak volt a legerősebb kapcsolata az állammal.²

A Horthy-rendszer kezdeti éveiben azért kerülhetett hangsúlyos szerephez Magyarországon a katolikus egyház, mert egyrészt gyorsan felismerte és kitűnően tudott alkalmazkodni a megváltozott helyzethez, másrészt pedig a dualizmus korában jellemző konzervatív-liberális, Tisza István-féle rendszer nem volt már rekonstruálható, továbbá kudarcot vallott a Károlyi-féle polgári demokrácia, amely aztán a bolsevik diktatúrába torkollott. Ezek után a magyar társadalomban igazán csak két eszme, két érték maradt kompatibilis és vállalható: az egyik a kereszténység volt, a másik pedig az önálló magyar nemzetállam kialakításának és megerősítésének az eszméje, amelyhez

¹ Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve. München, 1975. 251-253

² Gergely Jenő: A püspöki kar tanácskozásai. Budapest, 1984. (a továbbiakban: Gergely, 1984) 20-21

erősen kapcsolódott a revíziós gondolat is. Ezen összetevők és folyamatok mentén alakult ki a keresztény és nemzeti Magyarország megteremtésének a gondolata.³ A kortársak közül számosan tekintettek ekkor bizakodóan a jövőbe, hogy végre megvalósulhat egy keresztény alapelvek mentén szerveződő, igazságosabb társadalom és politikai rendszer.

A Magyarországon lezajlott forradalmak utáni eszmélés idején vált, az akkor már országosan ismert és népszerű Prohászka Ottokár – akit sokan a kor Pázmány Péterének tartottak – a modern katolikus újjászületés egyik vezéralakjává. Prohászka a maga modern gondolkodásával és világnézeti elképzeléseivel már a századforduló táján kitűnt kortársai közül és sokszor váltott ki megütközést az egyház berkein belül is.

Prohászka filozófiai és teológiai tanulmányait a római Collegium Germanico-Hungaricum-ban végezte.⁴ Az itt eltöltött évek életére és gondolkodására nagy hatással voltak. Prohászka mikor Rómába került, még IX. Pius volt a pápa, aki vaskalapos-konzervatív világnézetéről volt ismert, aki nem volt hajlandó alkalmazkodni a megváltozott világ viszonyaihoz és nem volt hajlandó belenyugodni abba, hogy az egyház elvesztette világi hatalmát. Helyét azonban 1878-ban a fiatalos lendülettel megáldott XIII. Leó foglalta el, aki felismerte a világban zajló folyamatok jelentőségét és próbált azok gazdasági, társadalmi és politikai realitásaihoz igazodni. Úgy vélte, hogy az egyháznak ki kell lépnie a passzivitásból, szerepet kell vállalnia a társadalmi és politikai életben, valamint figyelnie kell az új idők okozta kihívásokra és szociális kérdésekre. Az ifjú Prohászka meggyőzte az új pápa gondolkodása és ő is egyre több figyelmet kezdett szentelni a társadalmi és szociális problémák megoldásának. Miután Prohászka hazatért Rómából, magyarra fordította XIII. Leó beszédeit és leveleit, továbbá az 1891-ben írt „*Rerum Novarum*” kezdetű enciklikát, amely ráirányította a katolikus egyház figyelmét a szociális gondokra. A „*Rerum Novarum*”-ot a keresztényszocializmus szimbolikus kezdőpontjaként is szokták értelmezni.⁵

Prohászka Ottokár, miután hazatért Rómából, megrökönyödve szembesült a hazai valósággal. A művelt fiatal pap számára idegenül hatott az itthoni viszonyok lehangelő légköre. Megdöbbenően tapasztalta az egyházi élet ellaposodását, a papok képzetlenségét és lelki életük sekélyességét. A hazai katolicizmus helyzete reménytelennek tűnt. Prohászka azonnal felismerte, hogy az egyháznak egy belső, lelki megújuláson kell keresztülmennie, azért, hogy egy öntudatos és művelt vallásosság lépjen a felszínesség és a sivárság helyébe. Prohászka az egyház tevékenységét a megújuló idők igényeihez kívánta igazítani. Meggyőződése volt, hogy a siker érdekében új szellemiségű, elhivatott és képzett papságra van szükség. Nem véletlen, hogy az esztergomi papnevelőben eltöltött két évtized kitartó munkája meghozta gyümölcsét és egy felkészültebb, új papi generáció nőtt fel az irányítása alatt.⁶ Shvoy Lajos későbbi székesfehérvári püspök így emlékezett meg erről az időszakról: „Ezekből a kispapokból került ki elsősorban az a papi generáció, amely Prohászka Ottokár irányítása mellett megindította a nagy magyar katolikus restaurációt a huszadik század fordulóján.”⁷

³ Gergely Jenő: Prohászka Ottokár közéleti működése In: Prohászka ébresztése. I. Szerk. Szabó Ferenc. Budapest, 1996.

⁴ Meszlényi Antal: Magyar szentek és szentéletű magyarok. München, 1976. 171.

⁵ Katus László: Prohászka Ottokár. Rubicon, 1999. 8. sz. (a továbbiakban: Katus, 1999) 19.

⁶ Katus, 1999. 19-20.

⁷ Székesfehérvári Püspöki Levéltár (a továbbiakban: SZFVPL) – Prohászka Gyűjtemény

Prohászka a magyar katolikus papság szellemi útmutatójává vált. Temérdek írásban és különféle újságokba írt vezércikkekben az aktuális teológiai és szociális problémákat feszegette, valamint programot kívánt adni a magyar katolikus megújulás szellemében, a német katolicizmus példája nyomán. Erős kritikai észrevételeivel nem egyszer magára haragította a kor legrangosabb magyar egyházi vezetőit is. A konzervatív, megújulásra képtelen, feudális jellegű egyházat kíméletlenül ostorozta. Prohászka a konzervativizmust történeti alapokon álló szerves fejlődésnek tekintette és nem merev bezárkózásnak. A politikai liberalizmus vívmányait, az állampolgári egyenlőséget, a törvény előtti egyenlőséget és a polgári szabadságjogokat üdvözölte, de ugyanakkor élesen bírálta a liberális kapitalizmus gazdasági rendszerét, annak képviselőit és a nyomában jelentkező általános destruktív magatartást, annak pusztító jellegét az erkölcsi és szellemi életre nézve. Ezzel kapcsolatos álláspontját a korszak egyik legszínvonalasabb katolikus folyóiratában, a Magyar Sion című lapban, 1896-ban megjelent, „A liberalizmus utópia” című tanulmányában fejtette ki. Úgy vélte, hogy a liberalizmus elvei utópisztikus jellegűek és éppen ezért kivitelezhetetlenek. A politikai szabadságjogok mellé nem adatott meg az ahhoz elengedhetetlen szociális szabadság. A liberalizmus ebből a szempontból csődöt mondott és a vagyonszerzés korlátlan szabadsága elvének kimondására szorítkozott. A liberalizmus a kiváltságokat nem törölte el, a rendi monopóliumok helyébe a kozmopolita tőke monopóliumát léptette. Prohászka így fogalmaz: „Első ellenségnek azt a mentalitást mondanám, mely a konkrét valóságtól elemelkedik, doktrinér elveket s eszméket követ s a csillogó, absztrakt eszméért föladja a valóságot, – a mi esetünkben a nemzetet. Ez az intellektuel s irreális mentalitás a mi liberálisaink tehertétele. Ez a magyar földtől, szenvedéstől s küzdelmektől elvonatkozó idegen világ, mely a mi az idegent s a külföldet bámulni szokott intelligenciánkban, főleg a gyökértelen s hazátlan, vagy mondjuk, kozmopolita zsidóság térfoglalása következtében lett járvánnyá.”⁸ Másutt megjegyzi: „...a liberalizmus érdemeit elismerjük, amennyiben a régi gazdaságpolitikai liberalizmus előnyeit ma is élvezzük. De nem vagyunk liberálisok annyira, hogy a társadalomra gyakorolt rossz visszahatásait meg ne lássuk...”⁹

Prohászka a liberalizmus és a szociáldemokrácia hamis tanításainak ellenpontjaként a keresztényszocializmus által képviselt elveket tartotta képesnek arra, amely kiutat találhat a válságból. Magyarországon a századforduló idején kezdett kialakulni a katolicizmusnak egy emberközeli, szociálisan érzékeny irányzata, de nem szabad elfeledni, hogy ekkor még javában élt és működött egy másik katolicizmus is, a múltból élő, kiváltságaihoz ragaszkodó, uralmi helyzetén örködő egyház, amelynek megtestesítői a nagybirtokos aulikus arisztokrácia és a főpapság voltak. Prohászka úgy gondolta, hogy amit XIII. Leó pápának a világegyház élén sikerült végrehajtania, azt majd ő a hazai viszonyok között próbálja megvalósítani.¹⁰ A legsúlyosabb problémának egy erős, független, a társadalom szociális és szellemi értelemben történő felemelésére képes középosztály és értelmiség hiányát tartotta. Erősen bírálta a katolikus főpapságot is, a kor igényeinek megfelelő magatartást várva tőlük. Szorgalmazta az

⁸ Prohászka Ottokár: A liberalizmus utópia In: Modern Pünkösöd. Szerk. Frenyó Zoltán. Budapest, 2005. 431-446.

⁹ Prohászka Ottokár: Összegyűjtött Munkái. (a továbbiakban: POÖM) Budapest, 1929. 22. köt. 256.

¹⁰ Katus, 1999. 20-21.

egyház belső megreformálását, az egyházi javak igazságosabb elosztását és az egyház és állam kapcsolatának átalakítását a katolikus autonómia jegyében. Hangsúlyozta, hogy az egyház csak akkor töltheti be küldetését, ha az felismeri a kor jellegét és a tömegek mellé álló népi egyházzá válik.¹¹

Prohászkt 1905. karácsony vigíliáján X. Pius pápa szentelte püspökké a Sixtusi kápolnában.¹² A püspöki kinevezéssel Prohászkanak megváltoztak a lehetőségei és feladatai. Sokan értelmezték úgy, hogy Prohászkt felfelé buktatták, mert kezdett terhessé válni folyamatos reformista elképzeléseinek hangoztatása, amely egyre növekvő népszerűségével párhuzamosan kezdett a kiváltságaihoz ragaszkodó főpapság számára komoly gondot jelenteni. Habár a püspöki állás formailag megkötötte Prohászkt, szavának ettől kezdve még nagyobb lett a súlya. Prohászka hivatalánál fogva tagja lett a főrendiháznak, ahol sokak számára megdöbbentő volt a fiatal püspök által képviselt új hangnem.¹³

PROHÁSZKA, MINT A „KERESZTÉNY KURZUS” ZÁSZLÓVIVŐJE

Prohászka az évek alatt többször is kapott felkéréseket, hogy álljon egy keresztény szervezkedés élére és vállalja egy esetleges új keresztény párt vezetését. Bangha Béla páter a világháború végén 1918. december 8-án levelet írt Prohászkanak, amelyben kifejti, hogy Prohászka nélkül nem lehetséges egy hatékony és sikeres keresztény szerveződés. Bangha felvázolja a kilátástalan helyzetet és közli, hogy a jelenlegi keresztény pártokhoz senki nem hajlandó csatlakozni, majd előáll kérésével, hogy Prohászka álljon a mozgalom élére.¹⁴ Prohászka ekkor még nem vállalta a politikai vezérszerepet, de augusztus 6-a után egyre aktívabban vett részt a közéletben. Politikai gyűléseken mondott beszédei arról tanúskodnak, hogy újult erővel és nagy tenni akarással vetette bele magát a politikába, egy korszerű, szociálisan érzékeny keresztény párt megteremtése érdekében. Prohászka elérkezettnek látta az időt arra, hogy külső kereteiben is megvalósuljon az, amiért egész életében küzdött: átültetni egy keresztény erkölcsi talajon megvalósuló magatartásformát a társadalmi, gazdasági és politikai életbe. Ezzel megvalósulhatott volna az a prohászkaizmus, amely nem jelentett mást, mint a magyar népet kapcsolatba hozni földjével, munkást a munkaadójával és a szociális földbirtokreform révén megteremteni a haza szeretetének alapjait, a keresztény Magyarország kibontakozásának lehetőségét.

A Tanácsköztársaság bukása után Prohászka nyugtázta: „Tegnap hallottuk, hogy befellegzett a zsidó proletárdiktatúrának s elpárologtak a nagyok...”¹⁵ Ekkor már nemcsak Prohászka érezte, hogy tennie kell valamit, de az első ellenforradalmi kor-

¹¹ Markó Csaba: Prohászka Ottokár modern katolicizmusa és reformtörekvései a 19-20. század fordulóján. *Belvedere Meridionale*, 2007. 1-2. sz. Szerk. Miklós Péter. 57.

¹² Szabó Ferenc SJ: Prohászka Ottokár püspök, az ország apostola. In: Prohászka önmagáról. Szerk. Szabó Ferenc SJ. Szeged, 1999.

¹³ Gergely Jenő: A napbaöltözött ember, Budapest, 1994. (a továbbiakban: Gergely, 1994) 109-112.

¹⁴ SZFVPL Prohászka Gyűjtemény. Levelezés.

¹⁵ Prohászka Ottokár: *Naplójegyzetek*. 1-3. köt. Szeged-Székesfehérvár, 1997. (a továbbiakban: *Naplójegyzetek*, 1997) 84.

mányalakítási kísérletekbe is próbálták bevonni. A Friedrich-kormány legitimitását erősítendő, erkölcsi támaszát kívánta Prohászkaiban megnyerni, aki Budapestre utazott és pár nap leforgása alatt tárgyalta József főherceggel és Csernoch János hercegprímással. Prohászka felvetette Csernoch hercegprímásnak, hogy az általa képviselt birtokreform programja értelmében, az egyház a megváltozott körülményekre tekintettel, mondjon le javairól. Csernoch ezt nyomban elvetette és minden valószínűség szerint Prohászka is ezt a választ várta.¹⁶ Mindezek ellenére, hogy élen járjon a példamutatásban, a püspökség tési birtokán megkezdte a földosztást.

Prohászka Ottokár augusztus 17-én adta ki a papságához és híveihez szóló, „A kommunizmus bukása után” című egyházmegyei körlevelét, amelyben a pusztító és kártékony forradalmakról értekezik – elsősorban a bolsevik diktatúráról – az ő szavaival élve, a „patkányforradalomról”. Körlevelében világosan felvázolja, hogy az elkövetkező időkben, melyek lesznek azok a legfontosabb tennivalók, amelyek mentén meg lehet szervezni az új rend alapjait. Őva int a túlkapaszkodástól és a bosszúállástól, hiszen ahogy ő fogalmaz: „Ennek a bolsevizmust legyőző magyar nemzeti iránynak mindenképpen tartózkodnia kell erőszaktól, durvaságtól, s elnyomástól. Mi zsidványokat és haramiákat nem utánozhatunk, azok példáját nem követhetjük... Nekünk zsidó Lenin-fiúk helyett nem kellenek katolikus Lenin-fiúk.”¹⁷ Ezen kívül felhívja a figyelmet a keresztény nemzeti alapokon álló érdekképviselő megszervezésének szükségességére, továbbá az ebben való közreműködés során a középosztály és az értelmiség felelősségére.¹⁸

Az 1919. augusztus 22-i püspökkari konferencia fő témája is a tanácskormány által elkövetett pusztításokra való emlékeztetés és számvetés volt. A konferencia leszögezte, hogy keresztény vallás-erkölcsi alapon remélik és képzelik el az állami rend megszilárdulását és a nemzeti gondolat megerősödését. Ehhez kapcsolódóan szükségesnek tartották a keresztények politikai összetartását és ajánlatosnak egy keresztényszocialista párt megalakítását.¹⁹ A konferencia egy közös pásztorlevél kiadásáról is döntött, amelyet Csernoch hercegprímás felkérésére, Prohászka fogalmazott meg. Prohászka álláspontja ezzel a magyar katolikus egyház hivatalos álláspontjává is vált, amely sarkalatos kérdésekben meghatározta az indulófélben lévő keresztény politika programját.²⁰

Október 7-én vonult be Székesfehérvárra a Horthy Miklós nevével fémjelzett Nemzeti Hadsereg. Prohászka nagy megkönnyebbülés érte, másnap így írt Naplójában:

¹⁶ Naplójegyzetek, 1997. 84.

¹⁷ POÖM. 9. köt. 262.

¹⁸ POÖM. 9. köt. 261-263.

¹⁹ Gergely, 1984. 74.

²⁰ Gergely, 1994. 182-186. A püspöki kar közös pásztorlevelei szerves részét képezték a püspökkari konferenciák jegyzőkönyveinek. Ezek a körlevelek az elhatározott kérdésekre egységes és erkölcsileg a hívek számára is kötelező iránymutatásul szolgáltak. Közös pásztorlevelet a püspöki kar csak kifejezetten fontosnak tartott esetekben adott ki, éreztetve ezzel a megnyilatkozás súlyát. A Horthy-korban, – egészen haláláig – Prohászka Ottokár volt, aki a közös főpásztori körlevelek megfogalmazására, elkészítésére vállalkozott. Az 1930-as években Glattfelder Gyula, csanádi püspök lett a „hivatalos” körlevél-író. Nem véletlenül tűnt ki mind a két püspök élénk társadalmi-politikai érdeklődésével, tájékozottságával és kiváló írói képességével. – Mózessy Gergely: Prohászka Ottokár a püspöki kar tanácskozássain. In: Prohászka Ottokár, Magyarország apostola és tanítója. Tanulmányok Prohászka eszmévilágáról. Szerk. Szabó Ferenc – Mózessy Gergely. Szeged, 2002. 127.

„Bevonult a fehér gárda, a magyar nemzeti hadsereg, s az oláhok végre kikotródtak.”²¹ Őszinte örömmel üdvözölte a román megszállás végét, amely már a nemzeti önállóság reményét hordozta magában. Pár nappal később újabb bejegyzés került a Naplóba, amely arról tanúskodik, hogy a fővezér – Horthy Miklós – a püspöki rezidencián szállt meg. A Naplóból megtudjuk, hogy az ünnepi bevonuláskor a vásártéren zászlószentelés volt, majd szentmise, végül bankettet tartottak a vármegyeháza nagytermében.²² Prohászka már ekkor kiváló benyomást tehetett Horthy Miklós, amit megerősít egy később megfogalmazott bejegyzés: „Dec. 8-án X. meghítt vacsorára Horthy Miklóssal és feleségével. Bájos, derék emberek, nemes és jóindulatú.”²³ Másutt így ír bizakodva Horthyról: „Bízni akarunk, mert ha zord időket élünk is, a hadseregünkkel majd csak keresztülvágjuk magunkat a környező rablóvilágon. Horthy fogja a kormányrudat. S ahogy a végtelen óceánokon tudott biztos csapást találni, majd csak talál a végzetes emberi és nemzeti sorsok tengerén is biztos utat nekünk.”²⁴

Prohászka egyértelműen kiállt az ellenforradalom mellett, támogatta az új rendszer megszilárdítását és úgy vélte, hogy csakis egy erős hadsereg biztosíthatja a nemzeti függetlenséget: „Szükségünk van a hadsereg erejére, ha élni, boldogulni akarunk, mert erő nélkül nem lehet boldogulni. Az erő époly szükséges, mint a hit, mint az erkölcs, mint a jog. ...A defetizmus, a pacifizmus csak nyávogások, melyek beteg világból jajdulnak föl. A mindenáron való békevágy erő nélkül pestis csak, mely lelket és hazát öl. ... A hadsereg nélküli állam tulajdonképpen fegyelmezetlen tömeg, prédája minden szomszédnak, törlopokróca minden csizmának, nemzeti és politikai tekintetben az egész világnak hamupipőkéje, koldus árvája.”²⁵ Prohászka soha nem volt legitimista, ellentétben sok más püspöktársával, ezért most különösen, az önálló és független Magyarország megteremtésének a reményében tartotta kulcsfontosságúnak a nemzeti haderő megerősítését. 1919 nyaratól 1920 elejéig számos politikai-közéleti tartalmú szónoklatot tartott, mellette rengeteg írása jelent meg újságokban és folyóiratokban. Ezeket a beszédek, írásokat Schütz Antal, az életmű-sorozat 22. kötetében, „Íránytű” címmel tette közzé, ezzel is jelezve az utókor számára, hogy Prohászka a keresztény nemzeti megújulás irányítúje volt, a kialakuló rendszer programadója.²⁶ Prohászka minden erejével vissza akarta terelni a liberalizmus hamis eszméitől fertőzött magyarságot a keresztény hit és vallásosság mezsgyéjére. „Mi, a magyarság és kereszténység” címmel a következőket írta: „Meg kell fognunk a nemzeti gyökereknél a szétbomló, mert megbomlasztott magyarságot. Mindenéből kifosztják... úgy szellemi javakból, kultúrájából, zenéjéből, költészetéből a zsidó szellemtelenség. A zsidó szellemet szellemtelenségnek kell hívnom, mert tagadása az eszményinek, levigyorgása a fölségesnek.”²⁷ Majd így fogalmaz: „Ez a rabló, kalózkodó szellem ráült a világ nyakába, elbódította számaival, technikájával, külső sikereivel a világot – a féligazságok bűbájával, amelyek szabadságot, testvériséget, szabad érvényesülést hir-

²¹ Naplójegyzetek, 1997. 96.

²² Naplójegyzetek, 1997. 97.

²³ Naplójegyzetek, 1997. 112.

²⁴ POÖM. 25. köt. 259.

²⁵ POÖM. 25. köt. 256-257.

²⁶ Schütz Antal a kötet címét egy Prohászka Ottokár által indított ifjúsági kiadványtól kölcsönözte.

²⁷ Naplójegyzetek, 1997. 104.

dettek, de az anarchiának kaput nyitottak; megrendítette az erkölcsi elveket, meglazította az igazság, jóság hajlamait, megghiúsította az érzéseket; szabadon garázdálkodott s tobzódott.”²⁸

Annak ellenére, hogy Prohászka nem kívánt aktívan részt venni a napi politikában, szócsöve, illetve főideológusa lett annak a keresztény magyar öntudatra ébredésnek, amelyet „keresztény kurzusnak” szokás nevezni. Hatalmas energiával, fáradhatatlanul vetette bele magát a munkába és számos írást publikált a legkülönfélébb lapokba, melyekben a kialakuló új rendszer mellett tette le voksát.²⁹

A NEMZETGYŰLÉS

1919. november elejére Sir George Russel Clerknek, az antant brit megbízottjának sikerült elérnie a pártok és a fővezérség megállapodását. Horthy budapesti bevonulását követően szükségessé vált egy koalíciós kormány kinevezése, amely november 24-én, Huszár Károly keresztényszocialista politikus vezetésével meg is alakult. Az új kabinet 12 minisztere közül 5 a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához (KNEP) tartozott. A KNEP 1919. október 24-én jött létre a régi Katolikus Néppárt töredékeiből, a Keresztényszociális Gazdasági Párt néven egyesült keresztényszocialista frakciókból és a gróf Teleki Pál által vezetett Keresztény Nemzeti Pártból. Három miniszteri tárcát kapott a konzervatív-agrárius Keresztény Földműves Párt. A többi pártot négy miniszter képviselte: a liberális, nagytőkés Heinrich Ferenc, a liberális Bárczy István, a szociáldemokrata Peyer Károly és a kisgazda Nagyatádi Szabó István. 1919. november 25-én Clerk, a békekonferencia nevében elismerte a Huszár-kormányt, majd George Clemenceau, a békekonferencia elnöke felszólította Huszár Károlyt, hogy küldje el a magyar béke delegációt Párizsba. A békekonferenciára történő meghívás enyhített Magyarország külpolitikai elszigeteltségén és ezzel kezdetét vehette a belpolitikai konszolidáció megteremtése is. Ennek első állomása a nemzetgyűlési választások megtartása és az ideiglenes államfői poszt körül kibontakozó egyre sürgetőbb kérdések megoldása voltak.³⁰

Az 1920-as nemzetgyűlési választások még nem illeszthetők szervesen a két világháború közötti politikai rendszer választásainak sorába. Fő funkciója a politikai rendszer alkotmányos kereteinek kiépítését megvalósítani szándékozó nemzetgyűlés létrehozása volt. A magyar történelemben addig ismeretlen intézményt átmeneti, kisegítő jellegűnek tartották, amelynek a különlegessége az ideiglenes államfő megválasztásával megszűnt, de elnevezése megmaradt egészen 1927-ig, a kétkamarás parlament megalkotásáig. Az újonnan megalakuló nemzetgyűlés jellegében is más volt, mint a dualizmus kori országgyűlések. A radikálisan keresztény-nemzeti gondolat mentén működő nemzetgyűlés élesen szakított az előző korszak liberális törvényhozásával.³¹

A választások megtartására 1920. január 25-26-án került sor. Az új választójogi rendelkezés széleskörű, titkos, egyenlő, kötelező és első ízben a nőkre is kiterjedő vá-

²⁸ Naplójegyzetek, 1997. 115.

²⁹ POÖM. 25. köt. 108.

³⁰ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2003. (a továbbiakban: Romsics, 2003) 136-137.

³¹ Boros Zsuzsanna: A parlamentarizmus Magyarországon. 1867-1944. Budapest, 1999. 308-310.

lasztói joggal ruházta fel a felnőtt lakosságot.³² A szavazást két szakaszban tartották meg, a Tiszántúlon erre csak 1920 júniusában, a románok kivonulása után került sor. A KNEP jelöltjeinek névsorát Csernoch hercegprímás 1919. december 28-án hagyta jóvá, melyből nyilvánvalóvá vált, hogy a KNEP, mint a keresztény koncentráció pártja, szoros kapcsolatban állt a katolikus egyházzal, melynek nagyfokú politikai aktivitása újdonság volt. Az előzetes megállapodások értelmében, a Kisgazdapárt és a KNEP 41 kerületben nem állított egymásnak ellenjelöltet, amelyből 22 hely jutott a KNEP-nek.³³ A választásokon a Kisgazdapárt és a KNEP elsőprő győzelmet aratott. Előbbi 79, míg utóbbi 72 mandátumot szerzett. Miután a tiszántúli választásokat is megtartották, annyiban módosult az eredmény, hogy a Kisgazdapárt képviselőinek a száma 91-re emelkedett, míg a KNEP képviselői száma 59-re csökkent, mert időközben többen is elhagyták a pártot. Budapesten azonban, ahol a Kisgazdapárt egyáltalán nem állított jelöltet, a KNEP elsőprő győzelmet aratott. Ez a kiváló eredmény nem melleleg annak is köszönhető, hogy az MSZDP bojkottjának felhívására, 71 ezer fővárosi lakos áthúzott szavazólapot dobott az urnába, 38 ezren pedig el sem mentek szavazni. Az újonnan összeülő nemzetgyűlés társadalmi összetétele is megváltozott a korábbiakhoz képest. A nagy- és középbirtokosok, valamint az arisztokraták aránya jelentősen csökkent, a parasztbirtokosok száma azonban az addigi 2-3 fő helyett elérte a 30-at. A politikai katolicizmus előretörésének következtében a papok aránya 4 %-ról, 11 %-ra nőtt. A forradalmakat követő törvényhozás egykamarás nemzetgyűlésként működött, így a katolikus egyház – felsőház nem lévén –, nem hivatalánál, hanem választott politikai reprezentánsai révén volt képviselve. A törvényhozásba bekerült 10 pap közül 2 káplán, 3 plébános, 4 kanonok és 1 püspök volt, utóbbi nem más, mint Prohászka Ottokár. 1944-ig más, ilyen magas egyházi rangban lévő tagja nem volt a nemzetgyűlésnek és a későbbi képviselőháznak.³⁴

PROHÁSZKA, MINT A KNEP JELÖLTJE

Prohászkát továbbra sem vonzotta a hivatásos politizálás, de az ötödik felkérésre, miután megbizonyosodott arról, hogy az összes pártfrakció egyetért a jelölésével, 1920 elején elvállalta a KNEP székesfehérvári képviselőjelöltségét. A KNEP és a Kisgazdapárt paktumának köszönhetően Prohászka ellenjelölt nélkül indulhatott a választóköri körzetben, amelyre így emlékezik vissza: „Engem igazán, hogy úgy mondjam, beugrattak a dologba... Én a politikától mindig irtóztam és legnagyobb örömöm volt az, midőn 1896-ban a Vág mellett megbuktam, másrészt láttam az áldatlan széthúzást és éreztem, hogy most a keresztényeknek össze kell fogniok.”³⁵ Prohászka választási programbeszédét január 11-én, délelőtt mondta el Székesfehérváron, amelyről az országos lapok is beszámoltak. Prohászka részletesen ecsetelte, hogy új nemzeti érzésre, új kereszténységre, új szociális irányzatra, egyszóval új honfoglalásra van szükség. Program-

³² Ruszoly József: Az első nemzetgyűlési választások előzményeihez. In: Uő: Jogtörténeti tanulmányok. I. Szerk. Csizmadia Andor. Budapest, 1966. 91-109.

³³ Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon. 1903-1923. Budapest, 1977. (a továbbiakban: Gergely, 1977) 153.

³⁴ Gergely, 1984. 44-45.

³⁵ Miért vállal mandátumot Prohászka Ottokár? Nemzeti Újság, 1920. január 4. 3.

jában kiemelte a konszolidáció szükségességét, melyet az ő szavaival nem holmi köztársaságok garantálhatnak, hanem az csakis a Szent Korona eszméjének tiszteletével biztosítható. Az ország területi integritásának védelme érdekében Prohászka nyíltan kiállt a Nemzeti Hadsereg megerősítése mellett, továbbá ismét kiemelte a földreform megvalósításának szükségességét, a szociális biztonság megteremtését.³⁶

Rögtön politikai zászlóbontása után, január 12-én, Horthyval találkozott Prohászka. Naplójában a következő bejegyzést találjuk: „Hát hogy mi érheti az embert, azt volt alkalmam ma megtapasztalni. Elhivatott Horthy fővezér, autón mentem nagy locspocsbán; bementem hozzá, fogadott Berzeviczky lovas tábornok jelenlétében. Előadta, hogy mily nehéz a helyzetünk és? és? én leszek a miniszterelnök! Hát leesett az állam! Mit? én, miniszterelnök? Nem értek én ahhoz; nem tudok én emberekkel tárgyalni, tanácskozásokat vezetni, parlamentben elnök szerepében minden tárcába vágó ügyekben felelni, nem értem én a parlamenti életet; szóval, fogjanak maguknak hozzáértő embert s ne hajdút harangöntőnek. No, de hát így meg úgy, volt erre a felelet! S én ott ötöltem-hatoltam s végre azt mondtam: ha katonai őrzéssel elhozhat, engedelmeskedem; másképp nem! soha, soha, nem! Valahogyan nyugodt vagyok.”³⁷ A népszerű Prohászka a berendezkedő hatalom nyomban miniszterelnöknek akarta megnyerni, nyilvánvalóan a legitimitás erősítése érdekében. Aktuálpolitikai szempontból bizonyára közrejátszott a felkérésben Prohászka népszerűsége mellett, a püspök erős Habsburg-ellenessége, nemzeti függetlenség iránti vágya és a protestáns felekezetekkel szembeni türelme.

Prohászka a választásokat megelőző napon izgatottan készült a nemzetgyűlésre és feltette magában a kérdést: „Hogy aztán mikép találom ott föl magamat, az más kérdés; mindenesetre ott ki kell lépni s az akcióban részt kell venni!... Tisztán kell látni. Azt kell meglátni, hogy a liberalizmus melegágyat talált a magyar nembánomságban s laissez-faire hagyományokban.”³⁸ A csonka magyar nemzetgyűlés február 16-án, ünnepélyes keretek között ült össze, ahol a Te Deumot Prohászka tartotta.³⁹

A KONSZOLIDÁCIÓ KEZDETE

A nemzetgyűlés első és legfontosabb feladata az államforma és az államfői hatalom kérdésének tisztázása volt. Az államformában valamennyi parlamenti párt véleménye megegyezett, kivétel nélkül a királyság visszaállításának voltak hívei. Viták és ellentétek a király személye körül keletkeztek, melynek folytán a magyar politikai élet két táborra szakadt. A Habsburg-hűek ragaszkodtak IV. Károlyhoz, míg az úgynevezett szabad királyválasztók, IV. Károly 1918. novemberi nyilatkozata után, leginkább egy nemzeti királyt láttak volna szívesen a trónon. A két közjogi álláspont között különböző társadalmi és politikai érdekek húzódtak. A legitimizmus Habsburg-párti képviselői elsősorban az arisztokrácia és a katolikus egyház volt, de a keresztény középrétegek egy jelentős része is emellett foglalt állást. A szabad királyválasztók Horthy hívei és a realitásokkal számoló, nagyrészt a függetlenségi érzelmű Kisgazdapárt

³⁶ Prohászka püspök politikai zászlóbontása. Nemzeti Újság, 1920. január 13. 3.

³⁷ Naplójegyzetek, 1997. 130.

³⁸ Naplójegyzetek, 1997. 133.

³⁹ Nemzeti Újság, 1920. február 16.

soraiból kerültek ki. Ha figyelembe vesszük az ország akkori kiszolgáltatott helyzetét, érthető, hogy miért volt akkora jelentősége a király személyének, hiszen az antant hatalmak és az általuk támogatott környező államok, a Habsburgok esetleges restaurációját casus bellinek nyilvánították.⁴⁰

A nemzetgyűlés rövid időn belül elfogadta az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény-cikket, amely a legitimisták és a szabad királyválasztók közötti kompromisszum eredménye volt. A törvény a trón betöltésének kérdését függőben hagyta a békekötésig és az államfői teendők ellátását ideiglenesen a nemzetgyűlés által titkos szavazással választott kormányzóra bízta. Prohászka, február 26-án szólalt fel a kérdésben. Többek között a következőket mondta: „...olyan államfő kell, amely hatalom és erő. Nekünk erős kéz kell, de nem ököl, amely lecsap, hanem erős kéz, amely a gyeplőt tartsa.”⁴¹ Prohászka beszédében egyértelműen Horthy Miklóstra utalt, akinek kormányzóvá választása ekkor már többé-kevésbé eldöntött tény volt.

Horthy Miklós azzal a feltétellel fogadta el a kormányzói jelölést, hogy ha a törvényben foglalt jogkörét a későbbiekben szélesíteni fogják. Miután erre ígéretet kapott, a nemzetgyűlés 1920. március 1-jén – 131 szavazattal a 141-ből⁴² – kormányzóvá választotta. A nemzetgyűlés ezután kijelölt egy küldöttséget, amelynek az volt a feladata, hogy Horthyt tájékoztassa a fejleményekről és a nemzetgyűlés elé invitálja az eskü letételére. A küldöttség elnökének Prohászka Ottokárt választották, tagjainak pedig Gyömörey Györgyöt, Patacsi Dénest, Szijj Bálintot és Ugron Gábort.⁴³ Prohászka a küldöttség élén a délelőtti órákban érkezett a Gellért Szállóhoz, az akkori fővezérség épületéhez. A következőket mondta Horthynak: „A királyi hatalom megszűnt és míg rendbehozzuk az állam alkotmányos szervezetét, ideiglenes kormányzót választunk... a nemzet hódolata és hálájáért jöjjön el a nemzetgyűlésbe és mondja meg a nemzetnek, hogy elvállalja a bizalmat.” Horthy a nemzetgyűlés előtt letette az esküt, amivel a Huszár-kormány megbízatása gyakorlatilag megszűnt.⁴⁴

Az új kormány március 14-én alakult meg, az új miniszterelnök a volt néppárti politikus, Simonyi-Semadam Sándor lett. Az 1920-as nemzetgyűlési választások és Horthy kormányzóvá való kinevezése az első lépéseket jelentették a belső konszolidáció és az új rendszer nemzetközi elismertetése terén. Már csak a békeszerződés aláírása volt hátra. Az első világháborút lezáró Párizs környéki békék jelentősen átrajzolták Közép-Európa térképét. A Monarchia felbomlott, területén Ausztria és Magyarország kivételével soknemzetiségű államalakulatok keletkeztek. A versailles-i békerendszer a nemzeti elvet próbálta érvényesíteni, ennek ellenére a korábbi sérelmek helyébe újakat teremtett, ezzel elvetve további feszültségeket magában hordozó konfliktusok lehetőségét. Az Apponyi Albert vezette magyar békedelegáció semmilyen változtatást nem tudott elérni Magyarország érdekében. A békekonferencia Magyarország feje fölött döntött és példátlanul szigorú ítéletet hozott. A megalázó békediktátumot 1920. június 4-én írta alá Benárd Ágoston népjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd párizsi követ. Magyarország területe – Horvátországot nem számítva – 282

⁴⁰ Romsics, 2003. 138.

⁴¹ Nemzetgyűlési Napló, 1920-22. 1. kötet, 1920. február 26. 62-65.

⁴² A maradék tíz szavazatot a nagytekintélyű gróf Apponyi Albert kapta.

⁴³ Nemzetgyűlési Napló, 1920-22. 1. kötet. 1920. március 1. 105,

⁴⁴ Nemzeti Újság, 1920. március 2.

ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre csökkent, lakóinak száma 18,2 millióról 7,6 millióra apadt. A Magyarországra erőszakolt határokon kívül az elcsatolt lakosság 30,2%-a volt magyar nemzetiségű, amely 3,2 millió embert jelentett. A diktátum sok más szankcióval és kötelezettséggel is sújtotta Magyarországot. A sokat hangoztatott önrendelkezési jogot csak egy tekintetben, Sopron környékén engedélyezték alkalmazni, 1921 decemberében. Az ott élők többsége Magyarország mellett tette le a voksát.

A sors ironiája, hogy Magyarország a trianoni tragédia nyomán nyerte el régóta óhajtott nemzeti függetlenségét.⁴⁵ Június 4-én, csonka Magyarországon félreverték a harangokat, az élet leállt és nemzeti gyásznapot hirdettek. A püspöki kar közös álláspontját Prohászka fogalmazta meg, „Az ország nehéz helyzetéről” címmel.⁴⁶

A KIÁBRÁNDULT PROHÁSZKA

Prohászka időközben egyre nagyobb aggodalommal tekintett a jövőbe. Naplójában kezdenek megjelenni az arra utaló bejegyzések, hogy nem elégedett a nemzetgyűléssel, annak munkájával. 1920 áprilisában a következőket jegyezte le: „Az a gyűlés a kis koponyák s a nagy akarnokok gyülekezete. Tele vannak ambícióval és elbizakodottsággal és – panamákkal; s végre is ez a gyülekezet kompromittálja az embert tehetetlenségével.” „Egyre kiállhatatlanabb nekem a nemzetgyűlésben való tartózkodásom, mely egy irreális, kapkodó és fölületes társaság benyomását teszi rám. Hány férfi van ott beleállítva a semmittevésbe, a folyosók tiprásába, az intrikálásba, a buta hatalmi aspirációk pókhálószálaiba!”⁴⁷

A sokféle részérdek, a különféle társadalmi csoportok igényeinek kielégítésére nem voltak alkalmasak a kormányzó pártok. A megoldáshoz a KNEP és a Kisgazdapárti elmentések elsimítására volt szükség. Nagy csatározások után, 1920. júliusában megszületett a kompromisszum a KNEP, a Kisgazdapárt és a Teleki Pál vezette, kimondottan az egyesülést szorgalmazó „disszidensek” csoportja között. Az így megalakult pártszövetségnek, a Keresztény-Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Pártnak, a konszenzus szimbólumává váló Prohászka püspök lett az elnöke.⁴⁸ Prohászka valószínűleg azért vállalta el az egységes kormánypárt elnöki tisztét, mert úgy gondolta, hogy elég volt a tétlenségből és nem szabad több időt elvesztegetni, ahelyett, hogy valós munkát folytatnának. Naplójából egyértelműen kiderül, hogy csalódott: „Keresztény kurzus” kereszténység s keresztények nélkül! Ez a baj: hogy e hordónak nincs feneké; e pártnak nincs alap, szirt a lába alatt. Azok az emberek nem keresztények. Igaz, hogy elvben, theóriában elfogadják a kereszténységet, de tettekben nem vallják. Zsidónak adnak ki mindent. Így van ez mindenfelé; a zsidók megcsinálják az üzleteket, s a keresztény kurzus lobogója csattog a levegőben. A levegő az övé, de a gseftet más viszi el.”⁴⁹ Keserűségének ad hangot A keresztény kurzus kisiklása című, 1920-ban íródott cikkében is: „Mert mi a helyzet jellege ezidőszert? Hát elsősorban az a rendkívüli ir-

⁴⁵ Romsics, 2003. 141-147.

⁴⁶ Gergely, 1994. 199.

⁴⁷ Naplójegyzetek, 1997. 138.

⁴⁸ Gergely, 1977. 155-157.

⁴⁹ Naplójegyzetek, 1997. 151.

reális s nem igaz beállítás, hogy keresztény nemzeti kurzust, megújodást és reformot hirdetünk s minden a régiiben van és marad. A kormány beszédekert tart, már amikor, de keresztény nemzeti kormánytetteket alig produkál.”⁵⁰

Miután Prohászka, a rendszer jobbításának szándékától vezérelve elfogadta a kormánypárt elnöki tisztét, a kormányzati politika alakítására nem sok befolyása volt. 1920 nyarán még úgy gondolta, elnézi a hibákat, hiszen az ország súlyos meg-rázkódtatásokon ment keresztül. A konszolidáció megteremtésétől várta a reformok eljövételét, azonban jelentősnek mondható változások a későbbiekben sem történtek. Naplójában egyre több, a nemzetgyűlést és a közéleti szereplőket kritizáló írás jelent meg, melynek publicitást nem adhatott, hiszen az újonnan berendezkedő állam egyik prominens nemzetgyűlési képviselőjétől ez a magatartás meglehetősen disszonánsnak tűnt volna.

1920. július 19-én Teleki Pál alakított kormányt. Teleki Pál miniszterelnök legfőbb feladatának a konszolidáció további folytatását tartotta. Így került sor 1920 nyarán és őszén az ÉME (Ébredő Magyarok Egyesülete) működésének felfüggesztésére és a tiszti különítmények feloszlására, illetve a hadseregbe történő beintegrálásukra. Teleki az országosan erős antiszemita hangulatot az úgynevezett numerus clausussal (1920. évi XXV. tc.) igyekezett leszerelni, ezzel is kifogva a szelet a szélsőjobboldal vitorlájából. A numerus clausus (zárt szám) körül sok vita folyt már akkor is. A törvény kimondta, hogy az egyetemi hallgatók nemzetiségi megoszlásának meg kell felelnie az „egyes népfajok” össznépességen belüli arányának, valamint csak az erkölcsileg feddhetetlen, a nemzethűség szempontjából megbízható, megfelelő tanulmányi előmenetellel rendelkező jelentkezők iratkozhatnak be. Bár a zsidó, vagy izraelita szó a törvényben nem szerepelt, nem kétséges, hogy a zsidó származásúak számára jelentett ez korlátozást, annak ellenére, hogy a törvényben előírt feltételeket a gyakorlatban soha nem alkalmazták. További, zsidó származásúakat érintő diszkrimináció nem történt, a kormány a szélsőjobboldali követelések elöl elzárkózott.⁵¹ Nem kerülhetjük el, hogy megismerjük Prohászka véleményét is a kérdéssel kapcsolatban, hiszen a mai napig sok vitát kiváltó törvény, már akkor is leképezte a társadalom mélyén húzódó törésvonalakat. Prohászka a törvénytervezetet a destruktív irányzatokkal szembeni szelekció eszközének tekintette, amelynek segítségével a keresztény és nemzeti érzelmű középosztályt talpra lehet állítani, pozícióit pedig védhetőbbé lehet tenni. Prohászka a törvényjavaslatot nem tartotta diszkriminatív lépésnek: „Nekünk manapság egy más szociális irányban kell dolgoznunk, s én ebben a törvényjavaslatban határozottan a szociális munkának egy programpontját látom. Mert [...] ez a törvényjavaslat láb-ra akarja állítani a leszoruló magyar középosztályt... A numerus clausust... a magyar középosztály leromlása ellen és a magyar faji génusz veszélyeztetése ellen kontempláljuk... A mi egész nemzeti problémánk ebben áll; úgyhogy nem antiszemitizmusról van itt szó ... Mi azon az állásponton állunk, hogy mi tisztára nemzetvédelmet gyakorolunk. Én megvetném azt a magyar kultúrát, amelyben ne volna annyi erő, hogy amikor tapossák, amikor vérét vízzé változtatják át, hogy akkor fel ne szisszenjen és vétót ne kiáltson...”⁵²

⁵⁰ POÖM. 22. köt. 244.

⁵¹ Romsics, 2003. 140.

⁵² Nemzetgyűlési Napló, 1920-22. 5. kötet. 1920. szeptember 16. 344-351. Újabb kiadása: Prohászka Ottokár parlamenti beszédei. Szerk. Kiss Antal. Székesfehérvár, 2006. 41-59.

Prohászka hónapról hónapra elkeseredettebbé vált. 1920 október 22-én a következőket írta: „A nemzetgyűlés az ösztönösség, az önteltség, az elkapatottság s a neveletlenség kirakata. Ezek az emberek a nemzet színe előtt csak felmagasztaltatásukat élvezik.”⁵³ Később ezt írta: „Horthy bevonulásának Budapestre, évfordulója! Hogy írtunk, hogy bíztunk s mit vártunk akkor! Hát igaz, felszabadító sereg volt az ő serege, vöröstől s román rablótól, s akár csak Szobieszkyn Bécseben, úgy fogadták őt Budapesten; de hiányzott a keresztény nemzeti programm mögött a keresztény nemzet s főleg a kereszténységet élő nemzetgyűlés.”⁵⁴

Érezhetően nyomon követhető, hogy egy év leforgása alatt, a politikába nagy tenni akarással és optimistán érkező Prohászka, milyen lesújtó véleményt fogalmazott meg a nemzetgyűlési munkáról és az ott helyet foglaló képviselőről. Egyre kevesebbet foglalkozott a mindennapi politikával, amelyre az is hatással volt, hogy az egységes kormányzópárton belül mindennapossá váltak a viták. Erről így írt: „Megint kifordultunk a kormánnyal. Most a királykérdésről van hascsikarásunk. De ilyen pártban az nem is lehet másképp. Az ember itt szívből megutálhatja a világot s megérti, hogy miért van purgatórium. Mikor abban a szép nemzetgyűlési gót-teremben ülök s szétnézek m.t. képviselőtársaimon, a kiszámíthatatlan indulatok vízfelületén libegő papírhajócskákhöz hasonlítanám őket. Sose tudni, hogy mikor fordul föl a járművecske.”⁵⁵

A folytonos ellentétek 1921. február elejére szétrobbantották az egységes kormánypártot. Ezzel Prohászka is megszűnt pártelnöknek lenni. Erre az eseményre így emlékezett vissza: „Itthon vagyok; hazajöttem a nagy tragikomédiából, amit nemzetgyűlésnek hívnak. Arra jó volt: a/ hogy megszűntem pártelnök lenni, b/ hogy úgy aludtam mint a bunda $\frac{3}{4}$ 7-ig. A parlament a legmulatságosabb kabaré. Sohasem hittem volna, hogy felnőtt emberek nagy dolgot ennyi hercehurcával kezeljenek. Ebből is látni a hazugságokat, melyek közt egyike a legnagyobbnak a demokrácia.”⁵⁶

Tovább súlyosbította a belpolitikai helyzetet és a Teleki-kormány konszolidációs kísérleteit, IV. Károly 1921. március 26-i váratlan megjelenése. IV. Károly trónfoglalási kísérlete a nagyhatalmak és a környező államok tiltakozása mellett teljes kudarccal végződött. IV. Károly visszatérését a Horthy mellett mindvégig kiálló Prohászka is elítélte, azt politikai kalandorságnak tartotta: „...a király Szombathelyre jött s onnan autón Budapestre Horthyhoz. Ott ült másfél órát – képzelem, mily gyötrelme lehetett Horthynak, aki bizonyára legitimista, de most velünk együtt meg van győződve, hogy a „lex” a nagy „necessitas” előtt, melyben élünk, háttérbe lép. úgy is kell; mi történék velünk s a nemzetgyűléssel, ha a királykérdést, melyet aligha lehet sokára elcsendesíteni, ilyen gesztussal hagynók elintéztetni? Azután itt a nyakunkon a kis-entente; gondolom, megtámadna s azután igazán Lengyelország sorsára jutnánk.”⁵⁷ A második visszatérési kísérlet (1921. okt. 20.-nov. 1.) még inkább elkeserítette Prohászkat, értelmetlen áldozatnak tartotta a budaörsi csatában elesetteket. Az 1921. november 16-17-i püspökkari konferencia, a királypuccsokat követően kiadott egy körlevelet, „A társa-

⁵³ Naplójegyzetek, 1997. 153.

⁵⁴ Naplójegyzetek, 1997. 156.

⁵⁵ Naplójegyzetek, 1997. 158-159.

⁵⁶ Naplójegyzetek, 1997. 165.

⁵⁷ Prohászka Ottokár: Modern pünkösd. Szerk. Frenyó Zoltán. Budapest, 2005. (a továbbiakban: Prohászka, 2005) 534-535.

dalmi megbékélésről” címmel, melyben a konszolidáció megteremtésének érdekében az általános megnyugvásra hívták fel az emberek figyelmét.⁵⁸

IV. Károly visszatérési kísérleteibe belebukott a Teleki-kormány is. 1921. április 14-én Bethlen István alakíthatott kormányt, aki a kezdetektől arra törekedett, hogy egy abszolút többséggel rendelkező, egységes pártra alapozza kormányzását. Bethlen elsősorban a kiscgazdákra támaszkodott céljai megvalósítása érdekében. Az Egységes Párt 1921. október 21-i, pécsi zászlóbontása éppen egybeesett a második királypuccssal.⁵⁹ A két királypuccs hatására, az akkor már nagyrészt legitimista, Habsburg-barát KNEP teljesen a háttérbe szorult. Prohászka ilyen körülmények között már nem sűrűn vett részt a nemzetgyűlés munkájában, egy-két felszólalástól eltekintve.⁶⁰ Csalódottságának adott hangot, egy 1921-es, ÉME által szervezett gyűlésen is, ahol a keresztény kurzus kisiklásáról beszélt: „Ez nem a kereszténység zászlaja, ez nem a becsület zászlaja, ez – kalózzászló! S akik e zászló alatt tömörültek, azokban nem bízom.”⁶¹ Az év vége felé már csak ennyi a véleménye a politikáról: „Sokkal többre becsülöm a krumplikapálást, mint ezt a szófósó, ideges s ösztönös kapkodást, amit politikának hívnak!”⁶² 1922 januárjában utalt a KNEP felbomlására: „A nemzetgyűlés, főleg a keresztény egyesülés pártja teljesen felfordul; föloszlik. Oka ennek a vezetés hiánya, a teljes szervezetlenség s a sok klikk.”⁶³ Mikor Horthy kormányzó februárban feloszlatta a nemzetgyűlést, Prohászka megkönnyebbülten konstataulta: „Hál’Istennek, megszabadultam a nemzetgyűléstől.”⁶⁴

A „PROHÁSZKAI” ÖRÖKSÉG

Prohászka reményekkel teli elszántsággal vágott bele a közéleti munkába 1919-ben, támogatva Horthy Miklóst és az általa képviselt politikát. A reformok részbeni elodázásával és testközelből tapasztalva a mindennapok politikai csatározásait, kiábrándult belőle. Személyisége és az általa képviselt eszmeiség mégis hozzájárult ahhoz, hogy a Horthy-kor első éveinek, az úgynevezett „keresztény kurzusnak” az egyik jelképes alakjává váljon. Orbók Attila, volt nemzetgyűlési képviselő visszaemlékezése mindennél többet elmond Prohászka habitusáról: „Aki csak egyszer hallotta beszélni Prohászka Ottokár képviselőt az élet reális gondjainak, a törvényhozásnak házában,... annak is felejthetetlen élmény volt a püspök-képviselő mindenkit lenyűgöző bölcs érvelése, kíméletes türelme a gyengék irányában, megvetése a politika kalmárjaival szemben, akiket perzselő lángszavakkal ostromozott.... Prohászka képviselő harcos politikus volt, de mégis magasan felette állott a napi politika apró, személyes torzalkodásain,...a hazáját szerető igaz magyar ember, aki a nemzeti közösség hatalmas érdekeiért sokszor kímélet nélküli őszinteséggel állta útját ártó törekvéseknek.... Akadtak sokan, akik Prohászka Ottokárnak, a keresztény Magyarország apostolának

⁵⁸ Gergely, 1994. 199-200.

⁵⁹ Gergely Jenő: Magyarország története. 1919-1944. Budapest, 1990. 19-20.

⁶⁰ Nemzetgyűlési Napló, 1920-22. 11. kötet. 1921. július 14. 515-517.

⁶¹ POÖM. 22. köt. 288;

⁶² Naplójegyzetek, 1997. 183.

⁶³ Naplójegyzetek, 1997. 195.

⁶⁴ Naplójegyzetek, 1997. 196.

tanításait is egyszerű indulat-jelszóvá igyekeztek deformálni. Aki csak egyszer látta Prohászka a parlament folyosóján, az az első pillantásra megállapíthatta, hogy milyen magasan állott ő képviselő-társainak...”⁶⁵ Prohászka a következőképpen foglalta össze politikai hitvallását: „Azután, nyíltan bevallom, nem vagyok politikus. A politikának, a pártharcoknak, a hatalmi harcoknak mindenféle komplikációjába nem ereszkedem bele. Amely oldalról jön valami népmentő, a nép javát szolgáló indítvány, készséggel fogadom el azt, és örülök, ha annak végérvényesítésében közreműködhetem.”⁶⁶

Attól függetlenül, hogy Prohászka jó pár dologban kritizálta a berendezkedő rendszert, megmaradt annak támogatójaként. Úgy vélte, hogy az egyetlen helyes irány csakis a keresztény nemzeti reakció lehetett a bolsevik forradalom után. Elismerte, hogy sok mindent várt tőlük a nemzet, de annak csak egy részét tudták teljesíteni: „...a szociális és gazdasági téren megalkotta a méreteiben is nagynak mondható földreformot s a házhelyekről szóló törvényt; teljesítette az iparosok 28 év óta hangoztatott kívánságait s megalkotta az ipartörvényt; próbálkozott a kereskedelem terén a tisztességtelen verseny s hasonló praktikák megszüntetésében; magára vette a numerus clausus ódiáját a középosztály iránti szeretetből; fölkarolta a tisztviselőket, a rokkantakat, a mezőgazdasági munkások ügyét; nem hagyta cserben a keresztény kereskedelem s szövetkezeti ügy érdekeit...”⁶⁷

Prohászka külön hangsúlyozta, hogy nehéz körülmények között kellett dolgozniuk, egy igazságtalan békekötés, a nemzet gúzsba kötésének árnyékában. Elismerte, hogy sok volt a széthúzás, személyeskedés, sokan nem tartották magukat a keresztényi elvekhez. A kezdeti időszakban a különféle pártvillongásokat és csatározásokat tovább nehezítette a két királypuccs is. Prohászka mindezek ellenére mindvégig kitarított Horthy Miklós kormányzó politikája mellett és a keresztény nemzeti alapon álló erőskezü kormány támogatására hívott fel későbbi beszédeiben is.⁶⁸

Prohászka mindvégig hitt egy európai és magyar keresztény ügyben, éppen ezért vállalta a politikai-közéleti szerepet. Bízott benne, hogy végre eljön a reformok ideje és valóra válhat az általa képviselt program. Bár csalódnia kellett, de hitét nem veszítette el. Dum spiro, spero: püspöki jelmondata hűen tükrözi életszemléletét, küzdeni akarását. Nagy nemzetnevelőként próbálta ráébreszteni a nemzeti hivatásáról megfélelmett magyarságot a szentistváni eszme szeretetére és áldozatos szolgálatára. Prohászka egy keresztény és nemzeti Magyarországot akart. Nagy szerepe volt abban, hogy a két világháború között a katolikus egyház megerősödve hirdethette a krisztusi tanokat. Érdemeit Bangha Béla páter is elismerte az 1940-ben írt Világhódító kereszténység című nagyszabású művében, ahol lelkes pasztorációjuk egyenes folyományának tartja, hogy egy új katolikus ébredés mentén a későbbiekben létrejöhetnek olyan egyesületek, mint a Credo-egyesületek, a KALOT, a KALÁSZ, az EMSZO, az egyetemi ifjúságot felölelő Emericana, vagy a nép szélesebb rétegeit is magába foglaló Katolikus Népszövetség. Úgy vélte, hogy a szerzetességben és a papságban bekövetkező belső reformok eredményeképpen jöhetnek létre olyan kezdeményezések, mint az Actio Catholica és valósulhatott meg végül 1936-ban az Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten,

⁶⁵ Orbók Attila: Prohászka Ottokár a folyosón. In: Prohászka Ottokár emlékalbum. Szerk. Toldy László, Budapest, 1927. 163-164.

⁶⁶ Prohászka, 2005. 387.

⁶⁷ POÖM. 22. köt. 292-293.

⁶⁸ POÖM. 22. köt. 293-294.

amely virágzásba borította a magyar katolicizmust. Ennek a rekrisztianizáló munkájának a korai zászlóvivője volt Prohászka Ottokár.⁶⁹ Mihelics Vid teológus is a magyar katolikus egyház megújulásában Prohászka szerepét emelte ki: „Prohászka a század végén és az új század elején idealizmust hozott a kimerült magyar kultúrába. Ha napjainkban a keresztény világnézet a jelen társadalmi berendezkedés sok visszássága ellenére Magyarországon is hatalmas perspektivákat nyitó erő, abban Prohászkaé a legnagyobb érdem.”⁷⁰

⁶⁹ Bangha Béla SJ: Világhódító kereszténység, Budapest, 1940. 225-229.

⁷⁰ Mihelics Vid: Világproblémák és a katolicizmus, Budapest, 1938. 90.